

Trung Đông và câu hỏi muôn thuở về chiến tranh

ISSN: 2734-9195 13:25 05/03/2026

Những đợt không kích và các tuyên bố trả đũa giữa Iran và Israel đang khiến Trung Đông thêm một lần đứng trước nguy cơ bùng phát xung đột lớn. Nhưng đằng sau các bản đồ quân sự và những toan tính địa chính trị, câu hỏi căn bản vẫn còn đó: vì sao con người liên tục lặp lại vòng xoáy chiến tranh?

Trong nhiều ngày qua, căng thẳng giữa Iran và Israel leo thang với các cuộc tấn công qua lại, những lời cảnh báo quân sự và nguy cơ lan rộng thành một cuộc đối đầu khu vực.

Các phân tích chính trị thường lý giải cuộc khủng hoảng này bằng những yếu tố quen thuộc: cạnh tranh ảnh hưởng tại Trung Đông, xung đột tôn giáo kéo dài, chiến lược an ninh quốc gia, hay sự can dự của các cường quốc.

Tất cả những yếu tố đó đều có thật. Nhưng nếu nhìn sâu hơn vào bản chất của xung đột, một câu hỏi khác xuất hiện: điều gì khiến những căng thẳng chính trị liên tục chuyển hóa thành bạo lực?

Cách đây hơn hai thiên niên kỷ, đức Phật đã đưa ra một cách giải thích khá đơn giản nhưng sâu sắc: ***gốc rễ của xung đột nằm ở tham, sân và si - lòng ham muốn chiếm hữu, sự thù hận và nhận thức sai lầm.***

Trong Kinh Pháp Cú có một câu kệ:

*“Hận thù diệt hận thù, đời này không thể có;
từ bi diệt hận thù, là định luật ngàn thu”.*

Đó không chỉ là một lời khuyên đạo đức. Nó phản ánh một quy luật tâm lý rất thực tế: bạo lực thường tạo ra bạo lực và trả đũa thường kéo theo trả đũa.

Nhìn lại lịch sử thế giới, quy luật này xuất hiện ở hầu hết các cuộc chiến. Một hành động quân sự nhằm răn đe thường được bên kia hiểu như một sự khiêu khích. Và khi vòng phản ứng dây chuyền bắt đầu, xung đột rất khó dừng lại.

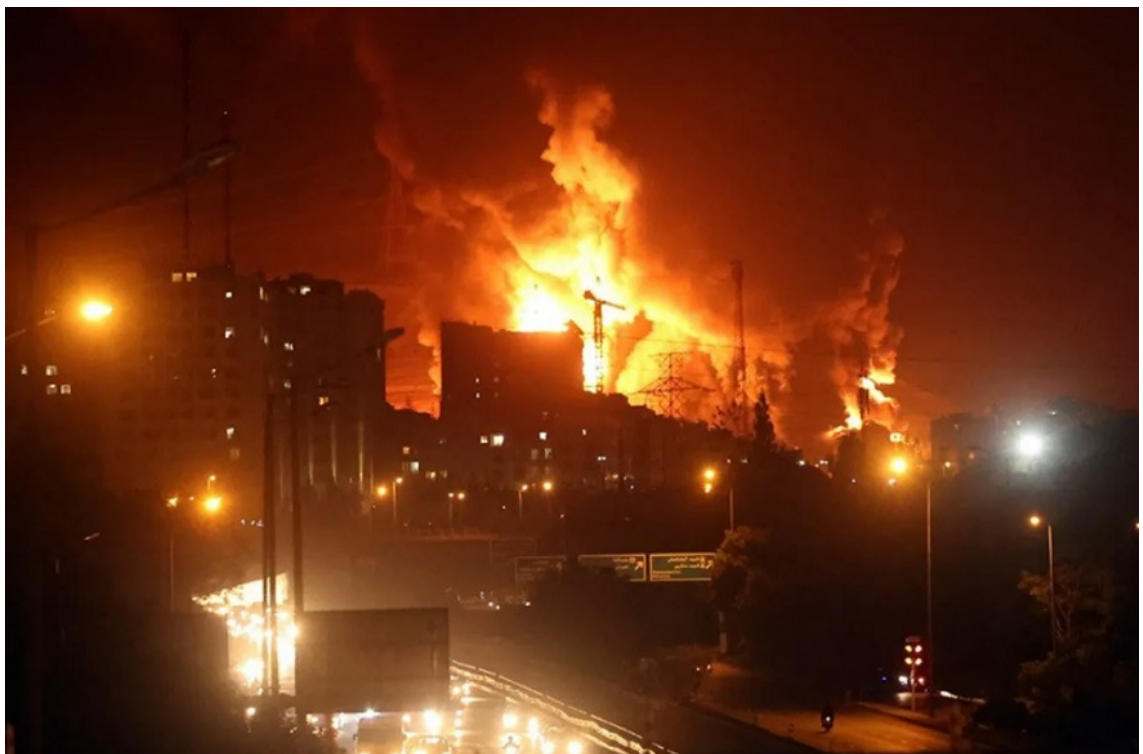
Nhưng Phật giáo không chỉ dừng ở việc phân tích tâm lý cá nhân.

Trong Kinh Chuyển Luân Thánh Vương Sư Tử Hống thuộc Trường Bộ Kinh, đức Phật mô tả một chuỗi suy thoái xã hội bắt đầu từ bất công kinh tế. Bản kinh ghi rằng khi người nghèo không được hỗ trợ, nghèo đói gia tăng; từ nghèo đói phát sinh trộm cắp; và từ trộm cắp dẫn đến bạo lực.

Dù được nói ra cách đây hơn 2.500 năm, nhận định này khá gần với cách nhìn của khoa học xã hội hiện đại: bạo lực hiếm khi xuất hiện đột ngột, mà thường là kết quả của những nguyên nhân tích tụ lâu dài.

Trung Đông là một ví dụ điển hình. Trong nhiều thập kỷ, khu vực này đã chứng kiến sự chống chọi của nhiều yếu tố bất ổn: cạnh tranh quyền lực, cấm vận kinh tế, xung đột tôn giáo và ký ức lịch sử chưa được hàn gắn.

Khi những yếu tố đó tích tụ đủ lâu, chỉ một sự kiện nhỏ cũng có thể trở thành mồi lửa cho một cuộc khủng hoảng lớn.

Lửa và khói bốc lên từ một kho chứa dầu ở Tehran khi Israel tiếp tục tấn công Iran. Israel đã tiến hành không kích trên khắp lãnh thổ Iran trong ngày thứ ba liên tiếp và đe dọa sẽ mở rộng quy mô tấn công.
(Ảnh: Abedin Taherkenareh/EPA)

Trong khoa học chính trị hiện đại, các học giả theo trường phái hiện thực như Hans Morgenthau hay Kenneth Waltz cho rằng chiến tranh là hệ quả gần như tất yếu của một thế giới không có quyền lực tối cao để kiểm soát các quốc gia. Trong hệ thống đó, mỗi quốc gia buộc phải tự bảo vệ an ninh của mình.

Cách nhìn này giúp giải thích nhiều cuộc xung đột quốc tế, trong đó có những căng thẳng hiện nay ở Trung Đông.

Nhưng Phật học lại đặt câu hỏi ở một tầng sâu hơn: điều gì khiến các quốc gia luôn chọn giải pháp bạo lực khi cảm thấy bị đe dọa?

Câu trả lời nằm ở tâm lý con người.

Sợ hãi, tham vọng và thù hận có thể dễ dàng biến những quyết định chính trị thành những bước đi dẫn đến chiến tranh. Và khi cảm xúc tập thể bị kích động, vòng xoáy xung đột càng khó kiểm soát.

Chính vì vậy, Phật giáo nhìn khái niệm “chiến thắng” bằng một thái độ khá thận trọng.

Trong Kinh Pháp Cú có câu:

*“Chiến thắng sinh thù oán,
kẻ bại trận khổ đau”.*

Lịch sử cho thấy nhiều cuộc chiến kết thúc bằng một chiến thắng quân sự rõ ràng, nhưng hận thù vẫn tồn tại trong lòng xã hội. Điều đó khiến hòa bình trở nên mong manh và dễ dàng bị phá vỡ.

Từ góc nhìn này, chiến tranh thường chỉ giải quyết phần bề mặt của xung đột, trong khi những nguyên nhân sâu xa – nỗi sợ, sự nghi kỵ và ký ức đau thương – vẫn tiếp tục tồn tại.

Điều đó không có nghĩa các quốc gia không có quyền bảo vệ an ninh của mình. Nhưng nó nhắc rằng bạo lực hiếm khi là con đường dẫn tới hòa bình lâu dài.

Phật giáo vì thế nhấn mạnh một điều tưởng như đơn giản nhưng lại rất khó thực hiện: chuyển hóa tâm thức.

Các thiết chế chính trị, dù phức tạp đến đâu, cuối cùng vẫn được vận hành bởi con người. Khi những người nắm quyền bị chi phối bởi sợ hãi hoặc thù hận, các quyết định chính trị dễ dàng trở thành nguồn gốc của xung đột.

Ngược lại, khi trí tuệ và sự tỉnh thức được nuôi dưỡng, khả năng đối thoại và hòa giải cũng mở ra.

Trong một thế giới ngày càng phụ thuộc lẫn nhau, chiến tranh không còn là vấn đề của riêng một quốc gia. Một cuộc xung đột khu vực có thể kéo theo những hệ lụy toàn cầu.

Điều đó khiến câu hỏi về hòa bình trở nên cấp thiết hơn bao giờ hết.

Các hiệp ước, các thể chế quốc tế hay các cân bằng quân sự có thể giúp giảm nguy cơ xung đột. Nhưng nếu gốc rễ của thù hận vẫn còn tồn tại, hòa bình sẽ luôn mong manh.

Có lẽ vì vậy mà thông điệp của Phật giáo, dù được nói ra cách đây hơn hai thiên niên kỷ, vẫn còn nguyên giá trị: chiến tranh bắt đầu từ tâm con người – và hòa bình cũng phải bắt đầu từ đó.

Tác giả: **Trịnh Lan Hương**